

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2014 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2014

1

Vilnius 2015

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2014

1

Vilnius 2015

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

VIRGILIJUS PUGAČIAUSKAS

VILNIAUS AMATININKŲ CECHŲ „BIUROKRATIJA“ XIX A.: STRUKTŪRA, FUNKCIJOS, TRADICIJOS

Vilniaus mieste amatininkų cechų korporacijų gyvavimo tradicija, skaičiuojanti kelių šimtų metų istoriją, išliko gyvybinga ir XIX a. Meistrų susirinkimas ir vyresnieji meistrai kolektyviai sprendė korporacijos vidines problemas bei gynė savo interesus už jos ribų. Kaip žinoma, korporacijos savivalda sprendė tokius penkis esminius uždavinius arba funkcijas: rūpinosi amato perspektyva, tvarkė bendruosius cecho reikalus, stengėsi ugdyti savo narių moralines ir religines praktikas, pagal išgales rūpinosi materialine apsauga, vykdė teisingumą, reprezentavo cechą miesto viešojoje erdvėje. Tačiau paskutinį savo gyvavimo laikotarpį XIX a. Vilniaus cechai susidūrė su naujomis realijomis, t. y. Rusijos valdžios miestų politika ir įstatymais, reglamentuojančiais amatininkų cechų veikimą, naujų laikų inspiruotais pramoninės revoliucijos pokyčiais, darančiais vienokią ar kitokią įtaką jų valdymui, o labiausiai kasdieniam ūkiniam funkcionavimui.

XIX a. cechų organizacinei problematikai skirtų išsamių tyrimų istoriografijoje praktiškai nėra. Rusijos imperijos cechų įstatymų taikymo praktikas trumpai aptarė Vytautas Merkys darbuose, skirtuose Vilniaus cechų bendrajai problematikai nagrinėti¹. Naujesnės informacijos apie korporacinės organizacijos valdymą randame tik darbuose, skirtuose atskirų cechų istorijai nagrinėti, kaip antai, fragmentiškai aptarta knygrišių ir auksakalių valdymo problematika bei XIX a. pirmos pusės mėsininkų, medžio apdirbimo (stalių, kubilių), statybininkų (mūrininkų) cechų organizacinė struktūra². Problemos aktualumas

¹J. Jurginis, V. Merkys, A. Tautavičius, *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*, Vilnius, 1966, p. 200–201, 207; В. Меркис, *Развитие промышленности и формирование пролетариата Литвы в XIX в.*, Вильнюс, 1969, с. 34–36; V. Merkys, Vilniaus amatininkų cechų skaičiaus dinamika XIX amžiuje, *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai* (toliau – MADA), Vilnius, 1961, t. I(10), p. 51.

²J. Rodkiewiczówna, *Cech introligatorski w Wilnie*, Wilna, 1929, s. 13–17; E. Laucevičius, B. R. Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*, Vilnius, 2001, p. 36; V. Pugačiauskas, Vilniaus mėsininkų cechas XIX a. I pusėje, *Lietuvos istorijos metraštis. 2005 metai. 2*, Vilnius, 2006, p. 69–92;

sietinas su galimybėmis išanalizuoti šios korporacijos, įskaitant ir naujai įsikūrusius cechus, valdymo mechanizmus ir jų kaitą ilguoju laikotarpiu.

Cechų statutai ir Rusijos imperijos cechų amatų įstatymai

Aiškindamiesi sudėtinius cechų valdymo mechanizmų elementus ir jų funkcionavimo praktinę pusę, pirmiausia turime susipažinti su juridiniais dokumentais – cechų statutais, savotiškomis „konstitucijomis“. Per beveik 100 metų tiriamą laikotarpį tokiems dokumentams priskiriame cechų statusus, 1785 ir 1799 m. Rusijos amatų bendruosius įstatymus ir jais remiantis sudarytomis atskirų cechų taisyklėmis (*regulaminy*), kuriose šalia amatininkų tarpusavio ir gamybinių santykių aptariama valdymo problematika³.

XVIII–XIX a. sandūroje Vilniaus cechai vadovavosi Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) valdovų patvirtintais statutais kiekvienam cechui atskirai bei per šimtmečius susiformavusiomis tradicijomis. Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus privilegija liudijo cecho gyvavimo ilgaamžiškumą. Štai XIX a. paskutiniame dešimtmetyje barzdaskučių (nuo 1532 m.) ir mėsininkų cechai (nuo 1536 m.) didžiavosi turintys 11 privilegijų, tačiau auksakaliai jų turėjo dar daugiau, kadangi pirmoji privilegija buvo patvirtinta 1495 m.⁴ Ilgus šimtmečius gyvuojančių gausių cechų statutai sudarė plačius taisyklių rinkinius, turėjo atskiras pameistrių organizacijos taisykles. Tiesa, tuo metu gyvenimas nestovėjo vietoje ir cechų meistrai, norėdami pasitvirtinti naujas korporacijos veikimo taisykles, kreipdavosi į miesto magistratą. Štai 1797 m. kubilių cechas „pagal užsienio ir krašto miestų pavyzdį“ pasitvirtino naujo statuto redakciją, vokiečių bandelių cecho įkūrėjai konstatavo ištikimybę 1801 m. spalio 12 d. patvirtintam statutui, o 1808 m. tokią procedūrą realizavo virvininkų cechas⁵.

V. P u g a č i a u s k a s, Vilniaus stabybininkų amatų cechai XIX a. I pusėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija, *Lituanistica*, t. 53, 2007, nr. 3 (71), p. 29–43; V. P u g a č i a u s k a s, Vilniaus „kriščiūnų“ medžio apdirbimo cechai XIX a. I pusėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija, ten pat, t. 54, 2008, nr. 3 (75), p. 12–26.

³ V. M e r k y s, Kapitalizmo raida ir amatininkų diferenciacija Vilniaus cechuose XIX a., *MADA*, ser. A, 1963, t. 1(14), p. 115; Amatų galvos Jono Salamono 1838 09 08 instrukcija Vilniaus vinių cechui, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), f. 955, ap. 1, b. 2, l. 1–3; Vilniaus vokiečių audėjų cecho 1831 m. statusas, ten pat, f. 458, ap. 1, b. 735, l. 2–3; Vilniaus siuvėjų cecho 1836 m. pameistrių taisyklės, ten pat, f. 976, ap. 1, b. 5, l. 17.

⁴ Kreipimasis, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 76, l. 22–23; E. L a u c e v i č i u s, B. R. V i t k a u s k i e n ė, min. veik., p. 36.

⁵ Vilniaus kubilių cecho statusas, *LVIA*, f. 954, ap. 1, b. 1, l. 1–3; Statusas neiškilo. Vilniaus vokiečių bandelių cecho 1804 12 08 posėdžio protokolas, ten pat, f. 953, ap. 1, b. 1, l. 1; Vilniaus virvininkų cecho statusas, ten pat, f. 381, ap. 1, b. 4940, l. 2–3.

Sėkmingam Vilniaus cechų institucinės organizacijos ir valdymo tradicijų gyvavimui iškilo grėsmė 1811 m. gegužės 23 d., kai Rusijos valdžia apsisprendė Vilniaus cechams pritaikyti rusų amatų įstatymus. Pirmiausia šis nutarimas buvo realizuotas 1799 m. įvedant „Cechų statutą“, tačiau remiantis Valdančiojo Senato įsakais, 1814 m. Vilniaus gubernijos valdyba pripažino, kad Vilniaus cechams tinkamesnė 1785 m. Jekaterinos II patvirtinto „Malonės rašto Rusijos imperijos miestams“ įstatymo dalis „Amatų nuostatai“. Po 1832 m. minėtas įstatymas išplėstas 1799 m. „Cechų statuto“ nuostatais. Amatų įstatyminė bazė buvo nuolat papildoma, išsamiau reglamentuojant cechų valdymą⁶.

Prieš aiškinantis šių juridinių dokumentų turinį reglamentuojančių cechų valdymo pokyčius, pirmiausia reikia pažymėti, kad radikaliai skyrėsi jų priėmimo būdas – Rusijoje cechų įstatymas buvo nuleistas „iš viršaus“, o Vilniaus cechų statutus galima vertinti kaip meistrų kūrybinio proceso produktus, kuriuos valdovai patvirtindavo savo privilegijomis, o jų nebelikus tvirtino miesto savivaldos institucija – magistratas. Antra vertus, 1785 ir 1799 m. išleistus cechų nuostatus galima drąsiai pavadinti universaliais dokumentais, skirtais visiems be išimties cechams, o Vilniaus cechai turėjo „individualizuotus“ statutus, pritaikytus pagal kiekvienos korporacijos poreikius ir interesus.

Akivaizdu, kad įvedus Rusijos imperijoje galiojusius cechų amatų įstatymus, Vilniaus cechų privilegijos nustojo galios, tačiau prirėkė nemažai laiko, kol naujos nuostatos buvo iki galo realizuotos praktikoje. Reikėtų pritarti istoriko V. Merkio nuomonei, kad tik XIX a. viduryje Vilniaus cechų valdyme galutinai įsigaliojo Rusijos įstatymai⁷. Tiesa, būtina pridurti, kad tai taikytina cechams, skaičiuojantiems kelių šimtmečių gyvavimo tradiciją, o naujai kuriami vadovavosi Rusijos imperijos amatų įstatyminiais dokumentais.

Cechų savivaldos dinamika

Norint nuosekliai ir išsamiai išaiškinti cechų savivaldos mechanizmus, būtina išanalizuoti esmines juridinių dokumentų nuostatas ir jų veikimą praktiniame gyvenime, be to, svarbu atsižvelgti į susiformavusias tradicijas, kuriomis vadovavosi cechų nariai kasdieninėje korporacijos veikloje. Kita vertus, būtina atsižvelgti į cechus supusios aplinkos realijas. Visų pirma turimas omenyje Vilniaus miesto savivaldos institucijų įjungimas į Rusijos imperijos centralizuotos biurokratinės valdžios sistemą, kuri apribojo miestiečių luomo galimybes realizuoti ir apginti savo interesus.

⁶В. Меркис, *Развитие промышленности...*, с. 35–36; Ремесленное Положение, 1785 г., № 16.188, *Полное собрание законов Российской империи* (toliau – ПСЗ), Санкт-Петербург, т. 12, 1830, с. 369–380; Высочайше утвержденный Устав цеховь, 1799 г., № 19.187, О Ремесленной промышленности, ПСЗ, Санкт-Петербург, т. 11, 1877, с. 53–83; О цеховомь устройстве, *Свод законов Российской империи* (toliau – СЗ), Санкт-Петербург, т. XI, ч. 2, 1887, с. 53–78.

⁷J. Jurginis, V. Merkys, A. Tautavičius, min. veik., p. 201.

Cechų veiklą reglamentuojantys įstatymai yra svarbus informacijos šaltinis, juolab kad pavienių cechų dokumentacija negausi, dažnai neinformatyvi arba visai neišlikusi. Taigi sugrįškime prie statutų, kuriais po ATR prijungimo prie Rusijos imperijos pirmaisiais dešimtmečiais vadovavosi Vilniaus cechai. Statutai detaliai ir plačiai reglamentavo korporacinės organizacijos veiklos sritis, o pirmuose skirsnuose įprastai būdavo surašomi valdymo dalykai: cechų narių susirinkimų rūšys, renkamų pareigūnų skaičius, rinkimų organizavimo tvarka, įvardijamos vyresniojo meistro, jo padėjėjo, ekonomo, bažnytinio meistro pareigos. Palyginę įvairių cechų statutų skirsnius, reglamentuojančius valdymo principus ir mechanizmus, esminių skirtumų nerasime. Įprastai cechų visuotiniame rinkiminiame susirinkime meistrai arba „broliai“ vienerių metų kadencijai rinko savivaldos atstovus: dažniausiai du vyresnius meistrus, jaunesnįjį meistrą, ekonomą, vyresnįjį bažnytinį meistrą, jei cechas išlaikė savo koplyčią⁸. Tiesa, būta tam tikrų išimčių, kurias nulėmė cecho vieta hierarchinėje struktūroje⁹.

Aukščiausia cechų amatininkų savivaldos valdžia derėtų laikyti meistrų susirinkimą, tiksliau sakant, esminių cecho reikalus meistrai svarstydavo ir nutarimus priimdavo kolektyviai – balsų dauguma. Šių posėdžių svarbą liudija tai, kad meistrų dalyvavimas buvo griežtai privalomas, o už neatvykimą grėsė piniginės baudos, kurių sumos fiksuotos atskirais statutų skirsniais. Todėl pirmiausia apžvelgsime susirinkimų šaukimo pretekstus, vykdytas ritualizuotas procedūras ir sprendžiamų klausimų pobūdį. Cechų meistrų susirinkimai pagal savo paskirtį būdavo rinkiminiai (*sesya elekcyjna*), ketvirtiniai (*schądzka kwartalowa*), eiliniai, kalkuliaciniai (*sesya kalkulacyjna*), generaliniai (*sesya generalna*) ir ypatingieji (*sesya extraordynacyjna*). Platų susirinkimų sąrašą galima rasti tik dideliuose (siuvėjų, stalių, mėsinių, mūrinių) cechuose, o mažų (iki 10 meistrų) cechų poreikis susirinkti buvo išties minimalus, todėl jie dažniausiai apsiribodavo rinkiminiu, ketvirtiniu ir ataskaitiniu posėdžiais¹⁰.

⁸ Burmistrze i rajce m. Wilna na prosbę Jana Skiby, Andrzeja Fiedorowicza i Michała Frateszteli starszych cechu szewskiego nadają temuz cechowi artykuły, *Akty cechów wileńskich*, Wilno, 1939, cz. 1, s. 452–453; Привилегия короля Августа III, которою подтверждается устав двух Виленских цеховых братьев каменщиков и столярей, *Акты, издаваемые Виленскою Археографическою Коммиссиею*, Вильна, т. 10, 1879, с. 213–220; Подтвердительная привилегия короля Августа III, данная цеху Виленских кожевников, заключающая вь себя и самый цеховой устав, ten pat, p. 171–179; Подтвердительная привилегия короля Августа III Виленскому сапожничьему цеху, заключающая вь себя и самый цеховой устав, ten pat, p. 106–116; Подтвердительная привилегия короля Августа III Виленским цехамъ: кузнечному, слесарному, оружейному и проч. на ихь правила и устав, ten pat, p. 180–191; Уставъ Виленскихъ цеха крупеников данный магистратомъ на основании привилеги короля Сигизмунда Августа (1552), ten pat, p. 226–234.

⁹ J. R o d k i e w i c z ó w n a, min. veik., p. 34.

¹⁰ Šaltkalvių cecho raštvedyba pasižymėjo tuo, kad protokoliniuose įrašuose nebuvo nurodomas susirinkimo pavadinimas. Vilniaus šaltkalvių cecho 1808–1810 m. posėdžių protokolai, *LVI A*, f. 978, ap. 1, b. 2, l. 3–8; Vilniaus auksakalių cecho 1799–1810 protokolai, ten pat, f. 956, ap. 1, b. 6, l. 1–8; Vilniaus mėsinių cecho

Apie susirinkimų vedimo procedūras galima spręsti iš cechų statutų, kuriuose nurodoma posėdžių sušaukimo tvarka ir laikas, meistrų išsidėstymas posėdžių patalpoje, susirinkimo pradžios skelbimo ritualas (cecho skrynelės atidarymas, viešas cecho statuto ir privilegijų skaitymas). Nemažas dėmesys daugelio cechų pagrindiniame dokumente skiriamas dalyvaujančių elgesio detalizavimui, pavyzdžiui, staliai reikalavo – „sėdėti ir elgtis sutartinai, ramiai ir tvarkingai“, o „kiti broliai, nesibardami ir nesipykdami, privalo sėdėti prie skrynelės, padėtos ant stalo“, savo ruožtu kubiliams buvo svarbu, kad susirinkusieji būtų „blaivūs ir punktualūs, elgtųsi pagarbiai ir tarpusavyje nesibartų, nesikeiktų, nekaltėtų“, taip pat draudė „dėvėti kepurę, turėti ginklą bei rankomis daužyti stalą“¹¹. Praktiškai kiekviena amatininkų meistrų korporacija pabrėžė būtinybę susirinkime išlaikyti tokias elgesio normas kaip kuklumas, pagarba vienas kitam ir vyresniesiems, drausmingumas.

Pradėkime nuo rinkiminio susirinkimo, kaip vieno svarbiausių cechų gyvenimo aktualijų, kadangi meistrai juose rinko cechų valdžią. Dažniausiai cechai rinkimus organizuodavo Šv. Mikalojaus dieną, t. y. gruodžio 6 d. Tiesa, būta ir išimčių, virvininkai vyresnius meistrus rinko Šv. Jono dieną, birželio 24 d., ekonomus – birželio arba kitais mėnesiais. Mėsininkai pareigūnų rinkimų procedūrą organizuodavo pagal statuto pirmojo straipsnio reikalavimą „kas metus“, tiksliau sakant, vasario arba kovo mėnesiais. Be to, dėl įvairių priežasčių (užsitęsusių rinkimo procedūrų, dėl vėlyvo paros laiko ir t. t.) nepavykdavo išsirinkti visų pareigūnų viename susirinkime, todėl būdavo organizuojami papildomi posėdžiai, o tai užsitęsdavo kone mėnesį¹².

Vilniaus cechų statutuose užfiksuota rinkiminio susirinkimo procedūrinė eiga buvo labai panaši – apie rinkimų organizavimą cechų narius informuodavo jaunesnieji meistrai. Didieji ir vidutiniai cechai, atsižvelgdami į savo poreikius, įprastai į valdžią rinko du vyresnius meistrus, ekonomą, bažnytinį ir jaunesnįjį meistrą. Nedidelius cechus administruojančių pareigūnų būta mažiau. Štai 1795 m. kubiliai (9 meistrai ir 8 pameistrai) rinko tik vieną vyriausiąjį ir jaunesnįjį meistrą bei ekonomą¹³. Sutinkame dar keletą variantų: knygrišiams pakako 2 vyresniųjų ir ekonomo, o tymininkams – vieno vyresniojo meistro ir dviejų ekonomų¹⁴. Taigi vadovujančių meistrų skaičių nulėmė konkretūs kiekvieno cecho poreikiai.

posėdžių 1803, 1809 protokolai, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 10, 24; b. 34, l. 1, 3; Vilniaus stalių cecho 1811 04 16 posėdžio protokolas, ten pat, b. 965, ap. 1, l. 1.

¹¹ Устав Виленского столярного цеха, *Акты...*, c. 151; Vilniaus kubilių cecho 1797 m. statutas, *LVIIA*, f. 954, ap. 1, b. 1, l. 1–2.

¹² Vilniaus virvininkų 1795–1810 m. vyresniųjų meistrų sąrašas, ten pat, f. 1260, ap. 1, b. 1, l. 1; Vilniaus mėsininkai rinko 2 jaunesnius meistrus. Vilniaus mėsininkų cecho 1798–1804, 1809, 1810 metų rinkimų susirinkimų protokolai, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 1–74, b. 24, l. 1–2, 39–42.

¹³ Vilniaus kubilių cecho 1797 m. statutas, ten pat, f. 954, ap. 1, b. 1, l. 1–2.

¹⁴ J. R o d k i e w i c z ó w n a, min. veik., p. 33; Vilniaus tymininkų cecho 1800–1812 m. mokinių priėmimo protokolai, *LVIIA*, f. 1260, ap. 1, b. 3, l. 6–12.

Pagrindinė rinkiminio susirinkimo paskirtis – išsirinkti naujus pareigūnus, todėl pirmiausia tikslinga išsiaiškinti, ar kiekvienas meistras galėjo užimti vyresniojo pareigas. Cechų statutai liudija, kad tik dalis cechų į savo statutus įrašė konkrečius reikalavimus kandidatams į vyresniusius, pavyzdžiui, kubiliai reikalavo vienintelio dalyko – „neturėti finansinių įsiskolinimų cechui“¹⁵, chirurgai ir barzdaskučiai akcentavo gyvenimišką patirtį¹⁶, siuvėjai pabrėžė gerą amato išmanymą, nuopelnus cechui bei neturėjimą „jokių įtarimų“¹⁷, tymo meistrai siekė, kad kandidatas būtų „žmogus geras, dievobaimingas, sugebantis administruoti cecho reikalus ir nusipelnęs“¹⁸.

Savo ruožtu mėsininkai buvo surašę platesnius pageidavimus, jų kandidatas turėjo būti „geras“, „tvarką ir susitaikymą mylintis“, įrašytas į Vilniaus miestiečių luomą ir turintis sėslumą, ką derėtų suprasti kaip nekilnojamojo turto nuosavybę¹⁹. Šios nuostatos funkcionavimą cecho erdvėje derėtų aiškinti tuo, kad turtingo cecho vyresnieji meistrai disponavo solidžiomis finansinėmis lėšomis, todėl meistro finansinių pažeidimų atvejais nekilnojamas turtas galėjo būti kaip užstatas. Turtas šiuo atveju galėjo tapti užstatu vyresniųjų meistrų finansinių prasižengimų atvejais. Tačiau ši sąlyga buvo sunkiai realizuojama praktiškai, kadangi dauguma meistrų neturėjo nekilnojamojo turto nuosavybės. Mėsininkų cechas šią problemą sprendė savaip – pakako meistro, turinčio sklypą, namą, krautuvę arba netgi sukauptų piniginių lėšų, laidavimo²⁰. Būtina pastebėti, kad mažiesiems cechams tai netapo problema, kadangi praktiškai visiems meistrams reikėdavo užimti šias pareigas²¹. Taigi cechų statutai įpareigojo meistrus išsirinkti geriausius meistrus, t. y. turinčius puikią reputaciją, finansinį stabilumą, tvirtas religines nuostatas bei administravimo gebėjimų.

Mėsininkų ceche procedūriniai rinkimų veiksmai paprastai vykdavo sklandžiai, kadangi būdavo iškeliami arba išsikeldavo tik po vieną kandidatą. Tokiais atvejais protokoluose įrašydavo tokią formuluotę – išrinkti „visų meistrų pritarimu“. Konkurencijos atvejų būta nedaug, tačiau kai pretendentų būdavo daugiau nei vienas, atranka vykdyta slaptu balsavimo būdu²². Tiesa, praktika nebuvo visiškai idiliška, dalis meistrų nenorė-

¹⁵ Vilniaus kubilių cecho 1797 m. statutas, ten pat, f. 954, ap. 1, b. 1, l. 1–2.

¹⁶ August II król polski (...) ustanawia cech cyrułnikówi łaziebników, *Akty...*, t. 2, s. 44–45.

¹⁷ Burmistrze i rajce m. Wilna na prosbę..., ten pat, t. 1, p. 453.

¹⁸ Burmistrze i rajce m. Wilna na prosbę (...) safarzy cechu safjaniczego potwierdzają temuż cechowi statut, ten pat, p. 440.

¹⁹ Zygmunt III król polski na prosbę rzeźników wileńskich pozwala im utworzyć cech i nadaje statut, ten pat, p. 117.

²⁰ V. P u g a č i a u s k a s, Vilniaus mėsininkų cechas..., p. 70.

²¹ Virvininkų ceche meistrų galėjo tapti kiekvienas, neturintis neįvykdytų įsipareigojimų korporacinei organizacijai. Vilniaus virvininkų cecho statutas, *LVI A*, f. 381, ap. 1, b. 4940, l. 2–3.

²² Mėsininkų ceche dažniausiai keli kandidatai pretenduodavo į ekonomo arba bažnytinio meistro pareigybės. Vilniaus mėsininkų cecho 1799 01 09, 23, 29 rinkimų protokolai, ten pat, f. 970, b. 19, ap. 1. 12.

davo užimti pareigų (per 16 metų nustatyti du atvejai). Atsisakymą eiti vyresniųjų pareigas kandidatas privalėjo pagrįsti itin argumentuotai, svarbia priežastimi, kadangi šios pareigos buvo laikomos didele garbe, visų cecho narių pasitikėjimo mandatu. Tačiau šias pareigas užėmęs meistras privalėjo prisiimti nemažą atsakomybę ir tam tikrą našta, kadangi administravimo darbų gausa dideliame ceche gerokai trukdė pagrindiniam darbui. Būtent šias dvi aplinkybes derėtų laikyti viena pagrindinių priežasčių, nulėmusių dalies meistrų vengimą užsikrauti garbingų, bet kartu ir juos apsunkinančių pareigų našta. Tiesa, oficialiai meistrai savo poziciją aiškino nepasirengimu dirbti tokį atsakingą darbą, o dažniausiai silpna sveikata arba senyvu amžiumi²³.

Antras svarbus susirinkimas, kurio reglamentavimas fiksuojamas cechų statuteose – vadinamieji ketvirtiniai susirinkimai. Pavadinimas reiškia, kad jie turėjo būti organizuojami keturis kartus per metus. Ketvirtinių posėdžių laikas dažniausiai derintas su bažnytinė švenčių tradicija. Štai Vilniaus laikrodininkų ketvirtinių susirinkimų datos: Šv. Velykos, Sekminės, Šv. Mykolas, Šv. Kalėdos. Auksakaliai savo ruožtu rinkosi Šv. Motiejaus (vasario 24 d.), Šv. Tomo, Šv. Trejybės, Šv. Mykolo (rugsėjo 29 d.). Pagrindinis susirinkimų tikslas – surinkti nustatyto dydžio (dažnai mokesčio dydis fiksuojamas cecho statute) narystės mokesčių, kurių mokėjo meistrai ir pameistrai. Staliai papildomai numatė organizuoti narių tarpusavio ginčų svarstymą ir išrašymo arba įrašymo į pameistrių ir mokinių sąrašą procedūrą²⁴. Analogiškus klausimus svarstė auksakalių ir mėsininkų meistrai²⁵. Šį susirinkimą galima laikyti vienu svarbiausių, jame realizuota dvejopa paskirtis – spręsti finansiniai ir profesinės karjeros reikalai, o tuo pačiu siekta sustiprinti korporacijos narių broliško solidarumo pojūtį, paraginti juos būti vieningiems ginant cecho viešuosius interesus. Tai skatino susirinkimo progai pritaikyti svarbūs renginiai. Pirmiausia prieš šį posėdį nariai dalyvaudavo bendrose šv. mišiose, o po posėdžio organizuotos vaišės, vadinamoji „brolių konsolidacija“, kuriai cechai skirdavo įvairias pinigų sumas, priklausomai nuo turtingumo²⁶.

Trečiasis susirinkimas, vadinamas ataskaitiniu – tiesiogiai susijęs su rinkiminiu ir buvo skirtas vyresniųjų meistrų finansinei veiklai patikrinti, prieš perduodant vadovavimą išrinktiems meistrams. Mūrینinkai, staliai ir batsiuviai, vieni iš nedaugelio cechų,

²³ V. P u g a č i a u s k a s, Vilniaus mėsininkų cechas..., p. 70–71.

²⁴ Vilniaus virvininkų cecho 1808 m. statutas, *LVI A*, f. 381, ap. 24, b. 4940, l. 2–3; Устав Виленского столярного цеха, *Акты...*, c. 152; Vilniaus laikrodininkų cecho 1809 posėdžio protokolas, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LMAVB RS*), f. 25–248, l. 133; Vilniaus auksakalių cecho 1799–1808 m. ketvirtinių posėdžių protokolai, *LVI A*, f. 956, ap. 1, b. 4, l. 3–11.

²⁵ Vilniaus auksakalių cecho 1802 02 10 ketvirtinis susirinkimas, ten pat, b. 6, l. 4; Vilniaus mėsininkų cecho 1807 06 08 ketvirtinio posėdžio protokolas, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 82.

²⁶ Vilniaus auksakalių cecho 1797 m. išlaidų suvestinė, ten pat, f. 956, ap. 1, b. 5, l. 1; Vilniaus mėsininkų cecho 1800 05 04, 1807 06 08 ketvirtinių posėdžių protokolai, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 10, 82; J. R o d k i e w i c z ó w n a, min. veik., p. 32.

tokio susirinkimo sušaukimo tvarką reglamentavo atskirais statutų straipsniais, kuriuose numatė susirinkti prieš dvi savaites iki rinkiminio susirinkimo ir suskaičiuoti cecho pajamas ir išlaidas. Mėsininkai į susirinkimą kviesdavo po rinkiminio susirinkimo, kad dalyvaujant naujesiems vyresniesiems meistrams galėtų patikrinti savo kolegų finansinę drausmę. Tam tikslui buvo sudaroma speciali skaičiuotojų komisija, į kurią įtraukiami ne tik buvusieji, nauji vyresnieji meistrai, bet ir ekonomai²⁷.

Cechai, išskyrus stalių, dažniausiai nereglamentavo einamųjų susirinkimų²⁸. Juose būdavo sprendžiami įvairūs kasdieniai ūkiniai ir finansiniai klausimai, nagrinėjami smulkūs cecho narių pažeidimai ar tarpusavio nesutarimai, pažeidėjams skiriamos baudos ir t. t. Čia taip pat dominavo kolektyvinė meistrų nuomonė, o sprendimai būdavo priimami bendru sutarimu²⁹.

Likusius du susirinkimus – generalinius ir ypatinguosius identifikuojame remdamiesi ne statutais, bet praktine cechų veikla, tiksliau sakant, juos dažniausiai organizuodavo didžiosios korporacijos. Šiuos susirinkimus dera vertinti kaip susiklosčiusią ilgametę tradiciją. Grįžkime prie geriausiai raštvedybą tvarkiusių mėsininkų pavyzdžių. Antai, 1803 m. į generalinius posėdžius meistrai rinkosi 5 kartus, iš kurių du posėdžiai vyko gegužės mėnesį. Šių susirinkimų skaičių nulėmė cecho svarbiausi ir neatidėliotini kasdienio gyvenimo poreikiai. Dienotvarkė labai įvairi: mokestinės skolos, papildomas pinigų rinkimas arklidžių remontui ar skerdyklos statybai, nustatytos tvarkos ir švaros palaikymas mėsos parduotuvėlėse, mėsos pardavimo taisyklių pakeitimai, įrašymas į cecho mokinių ir pameistrių sąrašus, pameistrio įrašymas į meistrų sąrašus, ginčai tarp pačių meistrų ir kitų cecho narių, jų prasižengimai ir t. t.³⁰ Taigi generaliniai susirinkimai šaukti svarbesniems, reikalaujantiems operatyvesnio sprendimo klausimams spręsti, tačiau tuo pat metu nagrinėti ir įprastiniai kasdieniai reikalai.

Ypatingojo susirinkimo pavadinimas liudija išskirtinius atvejus, kuriems reikėjo kolektyvinio meistrų sprendimo. Dėl akivaizdžios duomenų stokos nepavyko konkretizuoti susirinkimo sušaukimo aplinkybių 1795–1811 m. cechų susirinkimų praktikoje. Tačiau tiek ankstesnio, o ypač vėlyvesnio laikotarpių duomenys patvirtina ypatingojo susirinkimo egzistavimą³¹.

²⁷ Устав Виленского сапожничьяго цеха, Устав цеха Виленских каменщиков и плотников, *Акты...*, c. 109, 194; Vilniaus mėsininkų cecho 1797 m. ir 1808 m. kalkuliacinių susirinkimų protokolai, *LVI A*, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 4–5; b. 24, l. 3.

²⁸ Устав Виленского столярного цеха, *Акты...*, c. 152.

²⁹ V. M e r k y s, Vilniaus cechų amatininkų skaičius ir jų kilmė 1795–1893 metais, *MADA*, 1961, nr. 2 (11), p. 147; Vilniaus mėsininkų cecho 1799–1804 m. posėdžių protokolai, *LVI A*, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 1–75.

³⁰ Vilniaus mėsininkų cecho 1801 04 30, 1804 04 12 m. generalinių posėdžių protokolai, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 19, l. 15, 33; Vilniaus mėsininkų cecho 1803 m. generalinių posėdžių protokolai, ten pat, l. 24–32.

³¹ S. S a m a l a v i č i u s, Vilniaus mūrininkų ir dailidžių cechasis iki XVIII a. vidurio, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai* (toliau – *AMMD*), *Istorija*, 1967, t. IX, p. 98.

Taigi visi be išimties cechų valdymo klausimai spęsti specializuotuose susirinkimuose, meistrų „vieninga nuomone“ arba daugumos balsais. Tačiau lieka neatskleistas vyresniųjų meistrų vaidmuo cechų administravimo kontekste, tiksliau sakant, jų vykdytos funkcijos ir įtaka priimamiems sprendimams. Pirmiausia žvilgtelėkime, kas apie tai rašoma statuteuose. Reikia pasakyti, kad meistrų funkcijų aptarimui didesnis dėmesys neskiriamas, jos minimos vyresniųjų rinkimų procesinius veiksmus reglamentuojančiame statuto skirsnyje. Mūrininkai ir staliai vyresniųjų kompetenciją apibrėžė, nurodydami jiems palaikyti tvarką, „valdyti“, „vykdyti teisybę tarpusavyje ir amato tvarkos palaikyme“, saugoti raktus nuo cecho knygelės ir po metų pateikti cecho finansinę ataskaitą. Odmieniai reikalavo, kad vyresniųjų meistrų įsakams paklustų kiekvienas cechui priklausantis asmuo bei numatė už prasižengimus pinigines baudas³².

Vyresnieji meistrai po priesaikos magistratė kiekviename ceche vykdė įprastines ir gana plačias funkcijas: šaukė susirinkimus ir jiems pirmininkavo, tvarkė einamuosius reikalus (administravo meistrų, pameistrių ir mokinių sąrašus, sprendė tarpusavio ginčus ir t. t.), rūpinosi korporacijos finansais (saugojo išdą, administravo pajamas ir išlaidas, kadencijos pabaigoje rengė finansinę ataskaitą), atstovavo cecho interesams miesto savivaldos valdžios struktūrose, organizavo cechų visuomeninį, bažnytinį gyvenimą ir t. t. Savaiame suprantama, darbo specifiką ir užimtumą nulėmė cecho narių skaičius ir vykdomos ūkinės veiklos apimtys.

Atsakymas į klausimą, kiek savarankiškai jie galėjo priiminėti sprendimus, lyg ir aiškus – potenciali dauguma klausimų priskiriami susirinkimo, kaip „įstatymų leidimo ir nutarimų priėmimo institucijos“, kompetencijai, o metiniams vyresniesiems meistrams liko vykdytojo vaidmuo. Tačiau derėtų patikslinti, kad negalima sumenkinti vyresniųjų meistrų darytos įtakos sprendimams, kadangi jie vadovavo meistrų susirinkimams, o jų „valdžios galios“ priklausė nuo asmeninių savybių: jų aktyvumo, autoriteto, sugebėjimo įtikinti savo kolegas³³.

Galima teigti, kad XVIII–XIX a. sandūroje Vilniaus amatininkų cechų savivalda radikalių permainų nepatyrė, tačiau įvedus Rusijoje veikusius amatų įstatymus per ilgesnį laikotarpį neišvengiamai turėjo įsivyrėti didesnio ar mažesnio masto naujovės, senosios tradicijos su kiekviena meistrų karta turėjo silpti ir formuotis naujos korporacinio elgesio normos.

Po 1811 m. Vilniaus mieste korporacinių organizacijų valdymo pokyčiai formavosi lėtai, kadangi antrojo dešimtmečio pradžioje Vilniaus cechams 1799 m. „Cechų statuto“

³² Уставъ Виленскихъ цеха крупенниковъ..., *Акты...*, с. 228; Привилегия короля Августа III, которою подтверждается уставъ двухъ Виленскихъ цеховыхъ братств каменщиковъ и столярей, ten pat, p. 215; Подтвердительная привилегия короля Августа III, данная цеху Виленскихъ кожевниковъ..., ten pat, p. 174–175.

³³ V. P u g a č i a u s k a s, Vilniaus mėsinių cechų..., p. 71; Vilniaus mėsinių cecho 1810 05 14, 28, 06 16, 30 susirinkimų protokolai, *LVTI*, f. 970, ap. 1, b. 24, l. 40–42, 92, 97–100.

teiginiai radikalčiai nesikirto su individualių statutų nuostatomis. Palyginę minėtus juridinius dokumentus suradome keletą ryškesnių skirtumų. Pirmasis – įstatyme deklaruotas Amatų valdybos, sudarytos iš amatų viršaičio („galvos“) ir cechų renkamų cechų 8 vyresniųjų meistrų (4 vietiniai ir 4 užsieniečiai), veikimas. Šiai cechų savivaldos institucijai priskirtos 29 funkcijos, iš kurių išskirsime pagrindines, liudijančias administracines galias: atleisti vyresnius meistrus, tinkamai nevykdančius savo pareigų; nagrinėti gamybinio pobūdžio ginčus tarp cechų; administruoti aukštesnės valdžios nurodymus cechams, susijusius su rekrutų ir kitomis prievolėmis bei įvairių darbų vykdymu; spręsti nesutarimus tarp meistrų, pameistrių ir mokinių, taip pat vadovauti meistro vardo suteikimo procedūrai. Amatų valdybos viršaitis disponavo plačiu papildomu pareigybiniu sąrašu (iš viso 22 funkcijos), suteikusi jam teisę daryti tiesioginę įtaką cechų vidiniams reikalams. Paminėsime tik keletą svarbiausių, kaip antai, pareigūnas galėjo dalyvauti cechų susirinkimuose ir turėti 2 balsus, galėjo priversti vyresnius meistrus vykdyti aukštesnės valdžios įsakymus ir juos laikyti suimtus, pagaliau sušaukti ir rinkti vyresnius meistrus meistrų susirinkimams (šiam susirinkimui jo arba jo atstovo dalyvavimas privalomas) reikėjo jo leidimo³⁴. Antrasis – įstatymas skelbė, kad renkamas tik vienas vyresnysis meistras 3 metų kadencijai, kuriam cechas moka atlyginimą. Didesniems cechams leista papildomai išsirinkti vyresniojo meistro pavaduotoją, atstovaujantį 25 meistrams. Apie visuotinius meistrų susirinkimus apskritai neužsimenama³⁵.

Matome, kad Amatų valdyba galėjo administruoti nemažai svarbių funkcijų, kurias anksčiau Vilniaus cechų meistrai sprendė savarankiškai susirinkimuose arba su miesto savivaldos institucijos magistrato pagalba.

Akivaizdu, kad šių įstatymo nuostatų taikymas turėjo pakoreguoti cechų valdymą, tačiau praktikoje taip neatsitiko. Nuo pat pirmųjų veiklos dienų šios institucijos pareigūnų dienotvarkės pagrindinę dalį sudarė ne cechų administravimas, bet pastangos spręsti iškilusią problemą – priversti cechų vyresnius meistrus vykdyti įsakymus. Todėl neatsitiktinai pirmasis Amatų valdybos viršaitis Juozapas Ruslanas viename pirmųjų raštų prašė Vilniaus dūmą „suteikti pagalbą“, konstatuodamas, kad nebegalės vykdyti savo funkcijų, turėdamas omenyje, kad konfliktinių situacijų atvejais bus sunku meistrus priversti vykdyti valdybos nutarimus³⁶.

Siekdama, kad jos nurodymai būtų vykdomi, Amatų valdyba dažnai pasitelkdavo policiją³⁷. 1813 m. pavasarį miesto dūmą ir magistratą bei Vilniaus gubernijos valdybą nuolat pasiekdavo cechų meistrų skundai dėl neteisėtų Amatų valdybos veiksmų, dažniausiai

³⁴ Высочайше утвержденный Устав цеховъ 1799 г., № 19.187, ПСЗ, с. 867–869.

³⁵ Ten pat, p. 872–874.

³⁶ Vilniaus Amatų valdybos 1812 03 15 protokolas, LVIA, f. 939, ap. 1, b. 5, l. 2.

³⁷ Vilniaus Amatų valdybos 1813 m. raštai Vilniaus miesto policijai, ten pat, l. 47, 51–52, 61.

dėl įvairių mokesčių (ypač naujų, skirtų pačios valdybos išlaikymui) teisėtumo³⁸. Nesutarimai ir nesuskalbėjimas tarp cechų ir Amatų valdybos kulminaciją pasiekė 1814 m., kai cechų meistrai – stalius Pranciškus Liorcas, puodžius Lavrentijus Greckis ir mūrininkas Pranciškus Boretis visų cechų vardu apkaltino Amatų valdybą neteisėtais veiksmais, kaip antai, priskyrimu sau teisėjavimo funkcijos, cechų ir meistrų apsunkinimu savo nuosprendžiais, draudimu jiems pateikti apeliaciją, savo sprendimų įgyvendinimu egzekucijomis, skyrimu piniginių baudų, kurios buvo naudojamos ne ligoniams ar labdarai institucijoms, bet posėdžiaujantiems nariams. Neteisėtu buvo įvardytas ir Amatų valdybos nustatytas naujas mokestis – 569 sidabro rubliai metams nuo visų cechų institucijos išlaikymui³⁹.

Susipažinus su pirmųjų trejų metų Amatų valdybos posėdžiuose nagrinėtų raštų turiniu paaiškėjo, kad cechų meistrai ne vien priešinosi šiai naujovei, bet ir savo noru kreipdavosi į šią naują instituciją, siekdami išspręsti vieną ar kitą problemą. Dažnai buvo prašoma padėti įvertinti neteisėtus vyresniųjų meistrų veiksmus tvarkant cechų finansinius reikalus (nustatytu laiku nepateikdavo cecho metinių pajamų išlaidų ir pajamų ataskaitų, neatsiskaitydavo už surinktų iš meistrų pinigų panaudojimą ir t. t.), tarpusavio skolas už atliktus darbus ar kitokias paslaugas bei darbo neatlikimo nustatytu pagal susitarimą laiku⁴⁰.

Taigi akivaizdu, kad cechų meistrai, įpratę vadovautis nusistovėjusia tvarka, suteikusia jiems nemažai profesinės veiklos ir korporacijos vidinio gyvenimo tvarkymo laisvių, nenorėjo pripažinti naujos, rusų valdžios iniciatyva įkurtos institucijos. Savo ruožtu meistrai, išrinkti į valdybos narius, laikė save pilnateisiais valdžios atstovais, turinčiais viršenybę ir galinčiais savo nuožiūra vienašališkai kištis ir reguliuoti cechų vidinio gyvenimo reikalus. Iš tikrųjų tiek cechų meistrams, tiek iš jų tarpo deleguotiems nariams tai, galima sakyti, buvo tam tikra nauja patirtis, turint omenyje, kad dauguma atskiro cecho vidinių problemų buvo paviešinta visiems cechams, tapo jų atstovų atviro nagrinėjimo objektu.

³⁸ Pateikiame būdingą pavyzdį: siuvėjų cecho meistras Juozapas Jankovskis protestavo prieš Amatų valdybos sprendimus, priimtus dėl kepėjo bajoro Motiejaus Vilkaneco skundo, kuriame siuvėjas buvo kaltinamas skolos nesumokėjimu. Meistras argumentavo savo poziciją tuo, kad Amatų valdyba „negali nagrinėti reikalų, kylančių tarp amatininkų“, jis kreipėsi į magistratą dėl pagalbos ir pareikalavo nubauti valdybos narius; Vilniaus Amatų valdybos 1812 04 11 protokolas, ten pat, l. 19; Vilniaus Amatų valdybos 1813 m. raštai Vilniaus magistratui, ten pat, l. 53–54; Vilniaus Amatų valdybos 1813 m. raštas Vilniaus miesto dūmai, ten pat, l. 59.

³⁹ 1814 m. Vilniaus gubernijos valdyba pripažino neteisėtu Amatų valdybos išlaikymui renkamą mokestį. Vilniaus gubernijos valdybos 1814 m. įsakas, ten pat, f. 937, ap. 1, b. 245, l. 133; Vilniaus gubernijos valdybos 1814 06 09 posėdžio protokolas, ten pat, f. 381, ap. 24, b. 4940, l. 14.

⁴⁰ Vilniaus amatų valdybos 1812–1814 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 939, ap. 1, b. 5, l. 6–7, 22, 52; b. 123, l. 9–111. Cechus per Amatų valdybą pasiekdavo informacinio pobūdžio informacija apie aukštesnių tiek savivaldos, tiek gubernijos valdžios nutarimus, kaip antai, amatininkų apmokestinimo, dalyvavimo miesto viešuose renginiuose ir kitais ūkiniais, finansiniais bei visuomeniniais reikalais, ten pat, l. 10, 13, 48, 51, 99.

1785 m. „Amatų nuostatų“ įstatymo taikymas gerokai sumažino šios tarpinės biurokratinės grandies galimybes kištis į cechų valdymo reikalus dėl kelių aplinkybių: pirma, liko vienas pareigūnas – amatų viršaitis, antra, šiame dokumente jo vaidmuo buvo siejamas su ginčų ir nesutarimų tarp cechų ir pačiuose cechuose nagrinėjimu, jis turėjo „kartu su vyresniaisiais meistras rūpintis amato gerove“⁴¹. Šis renkamas pareigūnas dalyvavo (tam tikrais atvejais pirmininkavo) meistrų susirinkimuose, nagrinėjusiuose ginčus tarp meistrų, pastarųjų nesutarimus su cechų vyresniaisiais, svarstė reikalus dėl atliktų meistrų darbų broko ar sutarčių nevykdymo⁴². Kiek čia buvo pareigūno iniciatyvos, sunku pasakyti, tačiau dažniausiai jį pasiekdavo pačių meistrų ir pameistrių prašymai padėti išspręsti įvairiausio pobūdžio nesutarimus su kolegomis ar užsakovais⁴³. Gausioje, 1833 m. jungusioje 702 meistrus ir 265 pameistrius, organizacijoje įvairiausio pobūdžio konfliktinių (tarp cechų, su užsakovais, tarp cecho narių) situacijų būta nemažai, todėl akivaizdu, kad vienas pareigūnas negalėjo administruoti visų pavestų funkcijų⁴⁴. Cechų dokumentacija patvirtina, kad meistras sprendė tarpusavio nesutarimus be amatų viršaičio pagalbos⁴⁵.

„Senųjų“ cechų meistras antrą, trečią dešimtmetį organizavo rinkiminius, ketvirtinius, generalinius ir ypatinguosius susirinkimus, kuriuose nagrinėjo įvairiausias kasdienines problemas, kai reikėjo kolektyvinio meistrų aptarimo ir sprendimo priėmimo. Išliko nepakitusi ketvirtinio susirinkimo intencija kolektyviai dalyvauti šv. mišiose⁴⁶. Štai viename iš susirinkimų mėsininkų meistras svarstė, kad būtina laikytis privilegijų ir nustatytos tvarkos, taisyklingai sverti mėsą, palaikyti švarą parduotuvėlėse, su pirkeėjais elgtis kuo mandagiau, prižiūrėti pameistrius, nesodinti mokinių už prekystalių, atvykti į eisenas ir t. t. Kitų metų spalio mėnesio susirinkime mėsininkai sprendė cecho meistrų

⁴¹ Ремесленное Положение, 1785 г., *ИЦЗ*, с. 370.

⁴² Vilniaus balnininkų–pakinktininkų cecho 1821, 1823, 1824, 1829 m. posėdžių protokolai, *LVIIA*, f. 1261, ap. 1, b. 1, l. 13, 17–18, 26; Vilniaus puodžių cecho 1827 05 26 posėdžio protokolas, ten pat, b. 969, ap. 1, b. 3, l. 6.

⁴³ Vilniaus kubilių cecho meistro Jono Kolero 1827 06 13 prašymas Vilniaus Amatų valdybos viršaičiui Dybeliui, ten pat, f. 937, ap. 1, b. 754, l. 1; Vilniaus kubilių cecho pameistrio Tumulovskio 1827 06 17 prašymas Vilniaus Amatų valdybos galvai Dybeliui, ten pat, l. 4–6.

⁴⁴ V e r k y s, Vilniaus cechų amatininkų skaičius..., p. 151.

⁴⁵ Vilniaus šaltkalvių cecho 1820 06 15, 1816 08 25 posėdžių protokolai, *LVIIA*, b. 978, ap. 1, b. 4, l. 8; l. 14.

⁴⁶ Vilniaus balnininkų–pakinktininkų cecho 1836 05 24 ketvirtinio susirinkimo protokolas, ten pat, f. 1261, ap. 1, b. 1, l. 31; Vilniaus mėsininkų cecho 1821, 1829 posėdžių protokolai, ten pat, b. 31, l. 52–58, 163; Vilniaus šaltkalvių cecho 1816 09 25 ypatingojo posėdžio protokolas, ten pat, b. 978, ap. 1, b. 4, l. 8; Ремесленное Положение, 1785 г., *ИЦЗ*, с. 371. Vilniaus audėjų cecho nariai reguliariai rinkosi kiekvieną ketvirtį į Vilniaus katedros Šv. Marijos Magdalenos koplyčią. Vilniaus katedrai priklausančių klebonijų ir altarijų vizitacija 1830 m., *LMAVB RS*, f. 43–19866, l. 16.

ginčą su ekonomu Stanislovu Lisanakiu ir vienbalsiai nutarė pašalinti jį iš pareigų bei išsirinko naują pareigūną Mykolą Mikuliovičių⁴⁷. Auksakalių cecho meistrai aiškinosi, ar tikslinga sudaryti naujus nuostatus mokiniams, norintiems užimti pameistrių vietas, o pastariesiems – meistrų⁴⁸.

Kalbant apie ketvirtinius susirinkimus, galima pastebėti dar vieną svarbų momentą, susijusį su nedideliu (1824 m. 8 meistrai)⁴⁹ knygrišių cecho valdymo praktika, kai buvo ignoruojama ketvirtinių cechų sušaukimo tvarka. Tačiau toks elgesys netenkino aukštesniosios amatininkų valdžios, kuri pareikalavo laikytis cechų įstatymuose nustatytos ketvirtinių susirinkimų tvarkos. Vykdydami nurodymą meistrai nutarė rinktis kovo, birželio, rugsėjo ir gruodžio mėnesiais. Tačiau kovo mėnesio posėdžiui „jokių svarstomų dalykų“ neatsirado. Susirinkę birželio mėnesį aptarė vienintelį klausimą – dėl kandidato į meistrus pavyzdinio darbo įvykdymo sąlygų. Žvilgterėję į 1830 m. cecho posėdžių grafiką, pamatysime, kad ketvirtinis posėdis organizuotas tik liepos 9 d., o jame svarstytas vienintelis dalykinis klausimas – pameistrio priėmimas į meistrus⁵⁰. Akivaizdu, kad negausi korporacinės organizacijos veikla tapo minimali. Su tokia situacija susidurdavo ir kiti maži cechai. Štai laikrodininkai meistrai sėkmingai veikė savarankiškai, jie 1831, 1832, 1834 1838 m. nesurengė nė vieno posėdžio⁵¹. Vinių cecho vyresnysis meistras konstatavo, kad „nei mokesčių nei cecho interesai negali būti įgyvendinti, kadangi niekada nustatytu laiku nesusirenka dalis meistrų ir nepateikia jokių paaiškinimų“. Jo manymu, dėl šios priežasties nukenčia bendri interesai, o „cechas griūva“⁵².

Vyresniųjų meistrų rinkimo procedūra cechuose vyko įprastine tvarka, juolab kad 1785 m. „Amatų nuostatuose“ apie tai tepasakyta, kad rinkimų periodiškumas – kasmet (nenurodant konkrečios datos), o būdas „pagal balus“ vėlgi nesikirto su cechų statutų nuostatomis⁵³. Vis dėlto ir čia pastebime keletą pokyčių. Pirmiausia minėtame įstatyme galiojo nuostata vienerių metų kadencijai rinkti tris vadovaujančius meistrus, t. y. vyresnįjį meistrą ir du pavaduotojus. Labiau akcentuojama vyresniojo meistro hierarchija – valdžios svertai labiau koncentruojami vieno meistro rankose, kai ankstesniuose cechų statuteuose kalbama apie tolygų vyresniųjų meistrų valdžios galių paskirstymą. Tačiau cechai šio nurodymo neskubėjo įgyvendinti ir interpretavo jį savo nuožiūra. Mėsininkų

⁴⁷ Vilniaus mėsininkų cecho 1819 10 16, 1818 11 09 ketvirtinių susirinkimų protokolai, *LVI A*, f. 970, ap. 1, b. 31, l. 15, 25.

⁴⁸ Vilniaus auksakalių cecho 1845 05 11 ketvirtinis susirinkimas, ten pat, f. 956, ap. 1, b. 6, l. 15–16.

⁴⁹ Vilniaus knygrišių cecho 1824 08 12 posėdžio protokolai, ten pat, f. 975, ap. 1, b. 4, l. 3.

⁵⁰ Vilniaus knygrišių cecho 1826 02 14, 06 20, 1830 07 09 posėdžių protokolai, ten pat, b. 4, l. 6, 8, 21.

⁵¹ Vilniaus laikrodininkų cecho dokumentacija, *LMAVB RS*, f. 25–248, l. 206–212.

⁵² Vilniaus vinių cecho 1939 m. protokolas, *LVI A*, f. 955, ap. 1, b. 2, l. 13–14.

⁵³ Ремесленное Положение, 1785 г., *ИЦЗ*, с. 370.

cecho 1818 m. generalinio susirinkimo protokolus pasirašinėjo du vyresnieji meistrai, o rinkimai organizuoti pagal „senąsias teises, privilegijas ir taisykles“⁵⁴.

Iš tikrųjų pririekė kelių dešimtmečių, kol naujo įstatymo nuostata palengva prigijo praktikoje, nors su tam tikromis išimtimis. Balnininkai meistrai trečiajame dešimtmetyje rinko du metinius vyresniusius: vyresnįjį ir pavaduotoją. Vidutinio dydžio (1833 m. suskaičiavome 25 meistrus) tymininkų cechą rinko vieną vyresnįjį meistrą⁵⁵. O gerokai mažesnis knygrišių cechą taip pat apsiribojo vyriausiuoju ir jo pavaduotoju⁵⁶. Beveik 100 narių stalių cecho meistrai netgi 1841 m. rinko metinę cecho valdžią: vyresnįjį, jo pavaduotoją, ekonomą rinko, o jaunesnįjį meistrą skyrė. Matyt, tokia buvo nusistovėjusi bendra praktika, kadangi šiuose rinkimuose dalyvavęs Vilniaus amatų valdybos viršaitis Vertošinskis neturėjo jokių pastabų. Tik 1844 m. cecho meistrai rinkti pagal įstatymą – cecho seniūnas ir du meistrai pavaduotojai⁵⁷. Mėsininkai meistrai laikėsi senųjų tradicijų – 1859 m. funkcionavo ekonomas ir bažnytinis meistras⁵⁸. Amatų viršaičio vaidmuo renkant vyresniusius meistrus, kaip liudija vinių cechų kelerių metų protokoliniai įrašai, buvo labiau formalus, kadangi įprastai jie vyko bendru meistrų sutarimu. Kita vertus, dažnai meistrai rinkti viršaičiui nedalyvaujant⁵⁹.

Po rinkimų cechų amatininkai rinkosi į dar vieną svarbų tradicinį renginį, t. y. į posėdį, kur būdavo išklausomos vyresniųjų meistrų metinio biudžeto ataskaitos, deklaruojamos pajamos, išlaidos ir pinigų likutis cecho skrynelėje. Tokių pavyzdžių suradome tiek gausiuose mėsininkų ir audėjų cechuose, kurių metinė finansinė apyvarta sudarė solidžias sumas, tiek mažajame balnininkų–pakinktininkų ceche⁶⁰. Kaip žinoma, beveik visus be išimties cecho finansinius klausimus meistrai administravo kolektyviai, tačiau vyresnieji meistrai vykdė „buhalterio ir kasininko“ funkcijas.

Senąsias tradicijas puoselėjusiuose cechuose generalinių ir ypatingųjų susirinkimų praktika gyvavo toliau – nesikeitė jų turinys nei paskirtis. Generaliniuose susirinkimuose dažniausiai nagrinėti įvairaus pobūdžio svarbesni klausimai, prie kurių pirmiausia pri-

⁵⁴ Vilniaus mėsininkų cecho 1818 m. ketvirtinio susirinkimo protokolai, *LVI*A, b. 970, ap. 1, b. 31, l. 1–2; Vilniaus balnininkų–pakinktininkų cecho 1823 12 06, 1828 12 19 rinkiminių susirinkimų protokolai, ten pat, f. 1260, ap. 1, b. 1, l. 18, 23.

⁵⁵ Vilniaus tymininkų cecho vyriausiųjų meistrų 1770–1837 sąrašas, ten pat, l. 2.

⁵⁶ Vilniaus knygrišių cecho 1826 12 13, 1847 12 19 rinkimų posėdžių protokolai, ten pat, f. 975, ap. 1, b. 4, l. 6, b. 7, l. 2.

⁵⁷ Tik 1844 m. staliai išsirinko tris meistrus. Vilniaus stalių cecho 1841 12 04, 1844 12 05 rinkiminių posėdžių protokolai, ten pat, f. 965, ap. 1, b. 13, l. 2–3, 20.

⁵⁸ Vilniaus mėsininkų cecho 1859 11 28 susirinkimo protokolai, ten pat, b. 970, ap. 1, b. 31, l. 1–2.

⁵⁹ Vilniaus račių cecho 1824–1827, 1832–1833 rinkimų protokolai, ten pat, f. 972, ap. 1, l. 64–69.

⁶⁰ Vilniaus vokiečių audėjų cecho 1832 12 06 posėdžio protokolai, ten pat, f. 458, ap. 1, b. 735, l. 8; Vilniaus mėsininkų cecho 1821 03 28 posėdžio protokolai, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 31, l. 54; Vilniaus balnininkų–pakinktininkų cecho 1828 12 19 posėdžio protokolai, ten pat, f. 1261, ap. 1, b. 1, l. 22.

skirtini cecho narių tarpusavio nesutarimai ir netinkamas jų elgesys posėdžiuose, taip pat narystės ir kitų mokesčių įsiskolinimas⁶¹. Akivaizdu, kad meistrai sąmoningai skubėjo kuo operatyviau išsiaiškinti tarpusavio nesutarimus ar prasižengimus, kadangi nesantaika griovė broliškus tarpusavio santykius (netinkamas pavyzdys pameistriams ir mokiniam) ir kėlė realią grėsmę korporacijos narių solidarumui.

Ypatingųjų susirinkimų pavadinimas suteikia pagrindo manyti, kad jie šaukti tik iškilus svarbiausioms korporacinės organizacijos problemoms, kai reikėdavo operatyvaus meistrų sprendimo. Šią mintį patvirtina praktiniai pavyzdžiai. Puodžių cecho meistrai nubaudė savo kolegas Motiejų Šiukštą, Motiejų Makevičių, Mykolą Sandinskį ir Joną Pinaiką už neteisėtą puodų pardavimą žydų prekybininkams⁶². Šis atvejis liudija, kad atviras bendrai pripažintų prekybos taisyklių ignoravimas buvo vertinamas kaip didelis prasižengimas, pažeidžiantis korporacijos narių interesus. Balnininkų–pakinktininkų cecho meistrai svarstė savo kolegų prasižengimus „cechinei tvarkai“. Vyresniojo meistro pavaduotojui Jokūbui Volfrenui buvo priekaištaujama dėl amatininko, užsiimančio „fušerriavimu“, globa, o jaunesnieji meistrai Jokūbas Linkas ir Juozapas Vrublevskis apkaltinti nepaklusnumu. Pirmajam pateikus išsamų pasiaiškinimą, pavyko išvengti baudos, o du likusieji privalėjo sumokėti nustatyto dydžio pinigines baudas ir pasižadėti laikytis nustatytos tvarkos. Dar vienas klausimas buvo susijęs su pameistrio Ignoto Samanovičiaus skandalingo kandidatavimo į meistrus istorija: jis vilkino pateikti kvalifikacinį darbą, be to, paaiškėjo, kad tas darbas yra nupirktas iš minėto „prasižengėlio“ Vrublevskio⁶³.

Tačiau nuo trečio–ketvirto dešimtmečio vis labiau ryškėjo nauja tendencija, kai cechai palaipsniui atsisakė vartoti minėtus pavadinimus. Staliai, pradėdami ketvirtuoju dešimtmečiu, visus posėdžių protokolus įvardijo bendriniais pavadinimais „cecho narių arba meistrų susirinkimas“ arba „cecho meistrų susirinkimas“. Panaši situacija susiklostė mėsininkų ceche⁶⁴. Matome, kad cechai praktinėje veikloje vykdė „Amatų nuostatų“ reikalavimus, cechų meistrai atsižvelgė į savo poreikius ir vadovavosi senomis tradicijomis.

⁶¹ Pavyzdžiui, šaltkalviai svarstė vyresniojo meistro Mikalojus Bubnovskio pareiškimą dėl netinkamo pameistrio Kazimiero Ivanovskio elgesio. Savo ruožtu mėsininkų cecho posėdžio sušaukimo intencija analogiška – 5 meistrų netinkamas elgesys susirinkimo metu. Toks elgesys susirinkusių meistrų vertinamas kaip „panieka Įstatymams, Privilegijomis ir Monarcho statutui, nepagarba vyresniesiems meistrams“. Tiesa, mėsininkai, pasinaudodami proga, aptarė ir priėmė sprendimus kitais tuo metu jiems aktualiais klausimais, kaip antai, tvarkos ir švaros palaikymą mėsos parduotuvėse, pavienių cecho narių mokesčių nemokėjimą, taip pat pabrėžė būtinybę teisingai sverti mėsą ir „kuo kukliau elgtis su pirkėjais“; Vilniaus šaltkalvių cecho 1816 08 25 generalinis susirinkimas, ten pat, f. 978, ap. 1, b. 4, l. 8; Vilniaus mėsininkų cecho 1821 04 02 generalinio posėdžio protokolas, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 31, l. 55.

⁶² Vilniaus puodžių cecho 1823 02 19 ypatingojo susirinkimo protokolas, ten pat, f. 969, ap. 1, b. 1, l. 27.

⁶³ Vilniaus balnininkų–pakinktininkų cecho 1827 08 17, 1829 08 30 ypatingojo susirinkimo protokolas, ten pat, f. 1261, ap. 1, b. 1, l. 20, 26.

⁶⁴ Vilniaus stalių cecho 1843–1847 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 965, ap. 1, b. 13, l. 9–28; Vilniaus mėsininkų cecho posėdžių 1840–1852 m. protokolai, ten pat, f. 970, ap. 1, b. 41, l. 1–5.

1832 m. Rusijos įstatymdaviams parengus sisteminių veikiančių įstatymų rinkinį, kuriame į vieną apjungtos 1785 ir 1799 m. cechų įstatymų nuostatos, Vilniaus cechai privalėjo vadovautis naujausia redakcija⁶⁵. Cechų vyresniųjų meistrų paskirstymas – seniūnas ir du pavaduotojai buvo perimti iš 1785 m., o vyresniųjų meistrų funkcijos reglamentuotos remiantis abiejų įstatymų nuostatomis, dėl Amatų viršaičio funkcijų labiau remtasi 1799 m. „Cechų statutu“⁶⁶. Taigi nuo šiol šis pareigūnas vėl disponavo didesnėmis galimybėmis kištis į cechų vidinius reikalus. Vėlesni (1852, 1865, 1866, 1870, 1874 m.) įstatymų papildymai tiksliau reglamentavo korporacinės organizacijos valdymą, tačiau nenaikino jo veikimo principų. Pavyzdžiui, nuo 1852 m. išsamiau reglamentuota meistrų susirinkimų tvarka, vyresniojo meistro ir jo pavaduotojo funkcijos, o negausiems cechams leista rinkti vieną vyresnijį meistrą. Beje, pastarąja nuostata, kaip jau minėta anksčiau, Vilniaus cechai vadovavosi seniai. Prabėgus keturiems dešimtmečiams nuo rusų cechų įstatymų įvedimo, Vilniuje vėl atnaujinta Amatų valdybos veikla. Ji buvo pervadinta į Bendrąją amatų valdybą (Amatų viršaitis ir 6 seniūnai, kuriuos rinko cechų seniūnai, ir du rinkikai nuo kiekvieno cecho vienerių metų kadencijai)⁶⁷. Kaip liudija biurokratinė institucijos dokumentacija, praktikoje veikla koncentravosi ties cecho narių skundų bei cechų ir užsakovų nesutarimų nagrinėjimu, meistrų pažymėjimų išdavimu ir t. t.⁶⁸

Nauji cechai privalėjo vadovautis vien rusų amatų įstatymais, tačiau kai kuriais atvejais magistratas, kaip institucija, atsakinga už cechų įsteigimą, sudarydavo specialią instrukciją, kurioje akcentuotas cechų valdymo biurokratinių procedūrų laikymasis, cecho narių paklusnumas valdžiai, vyresniųjų meistrų atsakomybės ir t. t.⁶⁹ Vinių cecho veiklos dokumentacija rodo, kad vyresnieji meistrai ir meistrų susirinkimai savo nuožiūra sprendė visus korporacinius reikalus, o vyresniųjų meistrų tarpusavio nesutarimų dėl finansinės ataskaitos atvejais susirinkimuose dalyvavo amatų viršaitis, kuris stebėdavo, ar vykdomos procedūros atitinka įstatymų nuostatas⁷⁰.

1831 m. įkurto vokiečių audėjų cecho meistrai, remdamiesi „nuostatais ir privilegijomis“, surašė taisykles, kuriose detalčiai reglamentavo cecho finansinę politiką (narių

⁶⁵ 142 skirsniai paimti iš 1785 m. ir 101 skirsnis iš 1799 m. cechų įstatymo. К. А. Пажитнов, *Проблема ремесленных цехов в законодательстве русского абсолютизма*, Москва, 1952, с. 104.

⁶⁶ О цеховом устройстве, СЗ, с. 57, 60–61.

⁶⁷ Ten pat, p. 61, 63; J. Jurginis, V. Merkys, A. Tautavičius, min. veik., p. 201; К. А. Пажитнов, min. veik., p. 106.

⁶⁸ Vilniaus Amatų valdybos 1881 m. posėdžių protokolai, LVA, f. 939, ap. 2, b. 142, l. 1–74.

⁶⁹ Vilniaus miesto magistrato tarėjo Jono Salamono 1838 08 08 taisyklės Vilniaus vinių cechui, ten pat, f. 955, ap. 1, b. 2, l. 1–2.

⁷⁰ Vilniaus vinių cecho 1838–1849 posėdžių protokolai, ten pat, l. 3–39; Vilniaus vokiečių batsiuvių cecho 1837 09 08 posėdžio protokolai, ten pat, f. 976, ap. 1, b. 7, l. 26–27.

mokesčiai, baudų už prasižengimus dydžiai ir mokėjimo tvarka ir t. t.)⁷¹. Kaip paaiškinti šias vokiečių cechų amatininkų iniciatyvas? Atsakymo reikėtų ieškoti „Amatų nuostatų“ universaliame pobūdyje, kai nemaža dalis cechų veiklos aspektų nebuvo išsamiai reglamentuoti. Būtent cechų finansiniai reikalai priskirtini šiai kategorijai⁷².

Analogiška amatų teise privalėjo vadovautis sparčiai besikūrę žydų cechai. Kalvių žydų cecho susirinkime 20 meistrų parašais prisiekė laikytis amatų įstatymų. Šią procedūrą stebėjo amatų viršaitis, kuris vėliau atskiru raštu patvirtino šio veiksmo teisėtumą⁷³. Iš pradžių amatų viršaitis kontroliavo cecho priimamus sprendimus, ypač aktyviai stebėjo mokestinių reikalų vykdymą, tam tikrais atvejais anuluodavo susirinkimo nutarimą, prieštaraujantį veikiančioms įstatymams⁷⁴. Vėliau, kai cecho gyvenimas buvo sureguliuotas pagal nustatytas taisykles, cecho meistrai savarankiškai sprendė kasdieninius cecho veiklos reikalus, o amatų viršaitis dažniausiai dalyvavo įstatymų tvarka numatytuose susirinkimuose⁷⁵. Panašiai vyko žydų stalių ir kėdžių, skrybėlių cechuose⁷⁶. Pastarojo meistrai kolektyviai, niekieno nekontroliuojami priminėjo šiuos sprendimus: meistras galėjo turėti ne daugiau kaip 2 mokinius, jaunesniajam meistrui be cecho leidimo draudė 3 metus turėti pameistrius, mokinius, kabinti iškabą, nustatė piniginių baudų dydžius už narių prasižengimus. Reikia pažymėti, kad darbo jėgos apribojimo rusų įstatymai nereglamentavo, todėl dalis cechų tuo pasinaudojo⁷⁷.

Kalbant apie Vilniaus žydų amatininkų korporacijas, reikia pastebėti, kad kaip nauja institucija ji privalėjo apsibrėžti santykius su savivaldos institucija kahalui. Labiausiai khalo įtaka pastebima mokestiniuose ir religiniuose cechų reikaluose⁷⁸. Dalis reikalų buvo sprendžiama ne tiesiogiai, bet tarpininkaujant amatų viršaičiui: žydų vinių

⁷¹ Vilniaus vokiečių audėjų cecho 1831 m. taisyklės, ten pat, f. 458, ap. 1, b. 735, l. 2–3.

⁷² Numatytos tik didžiausios leistinos meistro ir mokinio priėmimo į cechą sumos bei konkrečios bažnytinio mokesčio sumos ir neteisėti skundo atvejai, Ремесленное Положение..., c. 372–373, 375.

⁷³ Vilniaus žydų kalvių cecho 1838 07 26 posėdžio protokolai, LVIA, f. 976, ap. 1, b. 15, l. 2–4; Vilniaus amatų viršaičio Pranciškaus Vertošinskio 1838 09 16 raštas, ten pat, l. 4–5.

⁷⁴ Cecho dokumentacija iki 1838 m. rašoma lenku, o vėliau rusų kalba, Vilniaus žydų kalvių cecho 1838–1843 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 976, ap. 1, b. 15, l. 6–15.

⁷⁵ Vilniaus žydų kalvių cecho 1844 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 976, ap. 1, b. 15, l. 16–20.

⁷⁶ Vilniaus žydų stalių ir kėdžių 1838–1839 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 965, ap. 1, b. 9, l. 5–21; Vilniaus žydų skrybėlių cecho 1838–1839 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 957, ap. 1, b. 1, l. 1–21.

⁷⁷ Vilniaus žydų skrybėlių cecho 1838 05 09 posėdžio protokolai, ten pat, l. 4–5; V. M e r k y s, Kapitalizmo raida..., p. 120.

⁷⁸ Plačiau žr.: M. H o r n, *Żydowskie bractwa rzemieslnicze na ziemiach polskich, litewskich, bialoruskich i ukraïnskich w latach 1613–1850*, Warszawa, 1998, s. 95–96; M. В и ш н и ц е р, Евреи ремесленники и цеховая организация их, *История евреев в России*, Москва, 1914, т. 2, с. 297–298. Žydų cechų santykiai su kahalui dėl mokestinių reikalų nebuvo idealūs ir kitose buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vietovėse. B. S t e p n i e w s k a-H o l z e r, Ludność żydowska w rzemiosle i wczesnej produkcji przemysłowej na Białorusi w pierwszej połowie XIX w., *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*, т. LXVIII, 2008, s. 21.

cecho meistrams įsakyta sumokėti nustatytus mokesčius kahalui, nesumokėjus atimti teisę vadintis meistras, o skrybėlių cechui vykdyti žmonių prievolę pagal kahalų pa-geidavimą⁷⁹.

XIX a. viduryje prasidėjus palaipsniui žydų cechų jungimo prie „krikščionių“ procesui, mišrių cechų valdymo organizacinė struktūra nesikeitė, tačiau žydų amatininkams susiaurėjo galimybės ginti savo interesus korporacijos valdymo reikaluose, kadangi cechų įstatymo papildymas skelbė, kad mišriuose cechuose žydai tegali pretenduoti į vieną cecho seniūno pavaduotojo vietą. Analogiška situacija susiformavo ir devintojo dešimtmečio vi-duryje Vilniaus gubernijos valdžiai nutarus prijungti visus be išimties žydų cechus⁸⁰.

Rusijos amatų įstatymų pritaikymas nesukėlė didesnių pokyčių Vilniaus cechų val-dyme, vertinant struktūros, sudėties ir vykdytų funkcijų požiūriu, kadangi jie nesikirto su statutuose užfiksuotas savivaldžios korporacijos valdymo principais. Susirinkimuose meistras savarankiškai svarstė ir kolektyviai priiminėjo sprendimus visais korporacijos reikalais. Amatų viršaitį ir Bendrąją amatų valdybą galima vertinti kaip cechų korporaci-jų savivaldos sudėtinę dalį, atlikusią minimalias tarpininko funkcijas tarp cechų ir miesto savivaldos bei gubernijos valdžios institucijų. Esminiai savivaldos principai išliko prak-tiškai nepakitę iki cechų panaikinimo 1893 m.

Literatūra

HORN, M. *Żydowskie bractwa rzemieslnicze na ziemiach polskich, litewskich, bia-loruskich i ukraïnskich w latach 1613–1850*, Warszawa, 1998.

JURGINIS, J.; MERKYS, V.; TAUTAVIČIUS, A. *Vilniaus miesto istorija nuo se-niausių laikų iki Spalio revoliucijos*, Vilnius, 1966.

LAUCEVIČIUS, E.; VITKAUSKIENĖ, B. R. *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX am-žius*, Vilnius, 2001.

MERKYS, V. Kapitalizmo raida ir amatininkų diferenciacija Vilniaus cechuose XIX a., in *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, serija A: Istorija, 1963, t. 1(14).

MERKYS, V. Vilniaus amatininkų cechų skaičiaus dinamika XIX amžiuje, in *Lietu-vos TSR Mokslų Akademijos darbai*, serija A: Istorija, 1961, t. 1(10).

PUGAČIAUSKAS, V. Vilniaus „krikščionių“ medžio apdirbimo cechai XIX a. I pu-sėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija, in *Lituanistica*, t. 54, 2008, nr. 3 (75).

⁷⁹ Vilniaus žydų kalvių cecho 1838 06 27 posėdžio protokolas, *LVIA*, f. 966, ap. 1, b. 15, l. 5–6; Vilniaus žydų skrybėlių cecho 1831 m. posėdžių protokolai, ten pat, f. 957, ap. 1, b. 1, l. 3.

⁸⁰ О цеховомъ управленіи..., с. 60; V. M e r k y s, Vilniaus amatininkų..., p. 62, 66.

PUGAČIAUSKAS, V. Vilniaus mėsininkų cechų XIX a. I pusėje, in *Lietuvos istorijos metraštis. 2005 metai. 2*, Vilnius, 2006.

PUGAČIAUSKAS, V. Vilniaus statybininkų amatų cechai XIX a. I pusėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija, in *Lituanistica*, t. 53, 2007, nr. 3 (71).

RODKIEWICZÓWNA, J. *Cech introligatorski w Wilnie*, Wilna, 1929.

SAMALAVIČIUS, S. Vilniaus mūrinių ir dailidžių cechų iki XVIII a. vidurio, in *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija*, 1967, t. IX.

STĘPNIEWSKA-HOLZER, B. Ludność żydowska w rzemiośle i wczesnej produkcji przemysłowej na Białorusi w pierwszej połowie XIX w., in *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*, t. LXVIII, 2008.

ВИШНИЦЕР, М. Евреи ремесленники и цеховая организация их, in *История евреев в России*, Санкт-Петербург, т. 2.

МЕРКИС, В. *Развитие промышленности и формирование пролетариата Литвы в XIX в.*, Вильнюс, 1969.

“BUREAUCRACY” OF VILNIUS ARTISAN GUILDS IN THE 19TH CENTURY: STRUCTURE, FUNCTIONS AND TRADITIONS

Summary

VIRGILIJUS PUGAČIAUSKAS

The tradition of corporations of artisan guilds, whose existence in the city of Vilnius had been counting the history of several centuries, sustained its viability throughout the 19th century. Masters' forum and senior masters were corporately tackling inner problems of the corporation and defending their interests on the outside. Vilnius guilds, however, faced new situation, i.e. municipal policy of the Russian authorities and legislation regulating the operation of artisan guilds, changes inspired by the industrial revolution in the early modern period which had an impact on their everyday economic functioning and to a certain degree affected their management.

At the turn of the 19th century Vilnius guilds were operating in accordance with statutes approved by the sovereigns of the Republic of Both Nations to each guild individually and pursuant to traditions that had evolved over centuries. Successful continuation of the traditions of institutional organization and management of Vilnius guilds was threatened on 23 May 1811 when the Russian authorities resolved to impose Russian trade laws on guilds operating in Vilnius. To begin with, this decision was embodied in 1799 by introducing the “Guild Statute”, however, in 1814, based on the orders of the Ruling Senate, the Board of Vilnius Governorate acknowledged that section “Trade Regulations” of the Charter on the Rights and Benefits for the Towns of the Russian Empire issued by Catherine II in 1785 was more

appropriate to the guilds of Vilnius. Trade related legal framework was constantly subjected to supplementation more comprehensively regulating guild management, including guild forums and functions of senior masters. It should be noted that provisions of Russian legal documents with regard to the management did not contradict guild statutes and did not try to abolish the principles of self-management. In electoral, quarterly, general, special and reporting meetings masters independently discussed and jointly made essential decisions on all corporative issues. The following key tasks or functions were within the competence of the corporation's management: taking care of the prospects of that particular trade, arrangement of the general matters of the guild, development of members' moral and religious practices, taking care of material well-being to the extent possible, administration of justice and representation of the guild in the public space of the town.

The responsibilities of *amatų viršaitis* (craft foreman) (the newly introduced elective function) and, starting from the mid-19th century, those of the General Crafts Board in practice focused on the investigation of disagreements between craftsmen of the guild, inquiry into their arguments with customers and other bureaucratic procedures. It was not until the mid-19th century that the ancient habits and traditions of guild management were substituted with the Russian way of administration.

The newly established guilds were obligated to operate exclusively in accordance with Russian trade laws, however, there were cases when the magistrate, as the institution responsible for the foundation of guilds, would draw up special instructions additionally emphasizing pursuance of the bureaucratic procedures of guild management, obedience of guild members to the authorities, responsibilities of senior masters, etc. Jewish guilds that were rapidly increasing in number were obliged to follow the above-described trade-related legislation. In the mid-19th century, as the Jewish guilds started gradually merging with the "Christian" ones, the organizational structure of management of mixed guilds remained unchanged, however the possibilities of Jewish craftsmen to defend their interests in the matters of corporation management became limited as the supplement to the law on guilds provided against the Jews taking up more than one office of deputy guild elder. Analogous situation emerged in the mid-1880s in Vilnius Governorate following the government's decision to subordinate all Jewish guilds.

From the point of view of structure, composition and fulfilled functions, application of Russian trade laws did not pose major challenges to the management of Vilnius guilds as they did not contradict the principles of the self-contained corporation set forth in the statutes. *Amatų viršaitis* and the General Crafts Board can be viewed as a constituent part of the guilds' corporative self-management fulfilling the minimal function of the mediator between the guilds, the municipality and government institutions of the governorate. Key principles of self-management remained practically unchanged until the abolishment of guilds in 1893.

Gauta 2014 m. birželio mėn.

Virgilijus P u g a č i a u s k a s – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus vedėjas. Moksliniai interesai: Lietuvos istorija XIX a. pirmoje pusėje, Vilniaus miesto sociotopografija.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, 01108 Vilnius.

El. paštas: pugaciauskas@istorija.lt